

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی بر اساس روش ویلیام رومی

سجاد صفرزاده، امیرحسین حجازیان

کارشناسی، آموزش ابتدایی، دانشگاه فرهنگیان پردیس شهید باهنر بیرجند

اداره آموزش و پرورش شهرستان قاین، آموزشگاه شاهد امین

(sajjadsafarzade80@gmail.com)

۰۹۱۵۸۳۴۳۲۶۴

کارشناسی، آموزش ابتدایی، دانشگاه فرهنگیان پردیس شهید باهنر بیرجند

اداره آموزش و پرورش شهرستان بیرجند، آموزشگاه ایمان

(amirhoseinhejaz@gmail.com)

۰۹۱۵۸۶۷۲۱۸۰

چکیده

هدف از پژوهش حاضر تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی از منظر رویکرد ویلیام رومی می‌باشد در این پژوهش از روش تحلیل محتوای کیفی متون باتوجه به رویکرد ویلیام رومی جهت مشخص کردن ضرایب درگیری ذهنی و فعالیت محور بودن متن و ضرایب تصاویر و نمودارها و فعالیت‌ها استفاده شده است. باتوجه به روش پژوهش، جامعه و نمونه پژوهش را کتاب مطالعات اجتماعی پنجم ابتدایی تشکیل می‌دهد. ابزار تحلیل محتوا چک‌لیست و جدول تحلیل محتوا باتوجه به رویکرد ویلیام رومی می‌باشد. روایی و پایایی اطمینان پذیری یافته‌ها با استفاده از رویکرد ارزیابان بیرونی محاسبه گردید. یافته‌ها حاکی از آن است که کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی از نظر درگیری ذهنی متن غیرفعال و تصاویر فعال و فعالیت‌ها نیز فعال می‌باشد؛ بنابراین لزوم توجه به فعالیت محور بودن کتاب‌های درسی باتوجه به نقش آن در یادگیری ضرورت دارد.

واژگان کلیدی: رویکرد ویلیام رومی، تحلیل محتوا، ضریب درگیری ذهنی

مقدمه

در عصر حاضر رشد و توسعه، از اهداف اصلی جوامع و یکی از مهم‌ترین سیاست‌گذاری‌های دولت‌ها به شمار می‌رود. روشن است که رشد جوامع در زمینه‌های فرهنگی، اقتصادی و سیاسی در گرو برخورداری از یک نظام آموزش پویاست و محتوای مطلوب کتاب‌های درسی می‌تواند دانش‌آموزان را به چالش فکری وادارد و از جمود فکری و ذهنی رها سازد و پاسخگوی نیازمندی‌های عصر جدید انسان‌ها باشد. (رحیم‌زاده و همکاران، ۱۳۹۵). اکنون در عصری گام نهادیم که به سرعت در حال تغییر است؛ بنابراین به نظر می‌رسد آنچه بتواند عامل قدرت و اثرگذاری ما بر این ناپایداری باشد مهارت‌ها و قابلیت‌های فکری است. (مرعشی و همکاران، ۱۳۹۱). به اعتقاد اندرسون اگر تربیت انسان‌های صاحب اندیشه را نخستین هدف تعلیم و تربیت بدانیم در این صورت محصول نهایی تعلیم و تربیت باید ذهن کاوشگر باشد که بدون شک یکی از روش‌های ایجاد تفکر مواجهه با پرسش‌های خوب و سوالات تفکربرانگیز است. (حسینی یزدی و احمدیان، ۱۳۹۳).

در اطراف ما حجم عظیمی از اطلاعات وجود دارد که می‌توانیم برای فهم زندگی اجتماعی از آنها استفاده کنیم. بررسی نظام‌مند این اطلاعات و آشکار کردن الگوهای معنایی پنهان در آنها و یا حتی کاربرد نظام‌مند و معنادار برخی اصلاحات و کلمات از روش تحلیل محتوا استفاده می‌کنیم. (مومنی راد و همکاران، ۱۳۹۲). تحلیل محتوا از تکنیک‌های مربوط به روش اسنادی در پژوهش علوم اجتماعی می‌باشد و روش اسنادی به کلیه متدهایی گفته می‌شود که در آنها هدف پژوهش با مطالعه تحلیل و بررسی اسناد و متون برآورده می‌شود. (شیری و عظیمی، ۱۳۹۱).

این روش اولین بار به عنوان روشی برای تحلیل سرودها، روزنامه‌ها، مجلات، تبلیغات و سخنرانی‌های سیاسی در قرن ۱۹ به کار رفت. (مومنی راد و همکاران، ۱۳۹۲). چنانچه از نام تحلیل محتوا پیداست این تکنیک به تحلیل و آنالیز محتوا می‌پردازد و می‌کوشد با استفاده از تحلیل، داده‌هایی را در مورد متن استخراج کند. بالاین حال آنچه تحت نام تحلیل محتوا نامیده شده است گونه خاصی از تحلیل است که با شیوه‌های دیگری که می‌کوشند یافته‌هایی را از متن استخراج کنند تفاوت دارد. (شیری و عظیمی، ۱۳۹۱).

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

دامنه کاربرد تحلیل محتوا وسیع بوده و در مطالعات فرهنگی، جامعه‌شناسی، علوم سیاسی، روان‌شناسی، علوم‌شناختی و ارتباطات بیشترین کاربرد را دارد. از مهم‌ترین کاربردهای این روش می‌توان به جستجو و پیدا کردن، ارتباط بین ایده‌ها، توجه به زبان و محتوای آن، آشکار نمودن تفاوت‌های بین‌الملل در محتوای ارتباطات، در نظر گرفتن و تعیین واقعیت‌های موجود در بستر ارتباطات، تعیین و شناسایی مقاصد، تأکیدات و گرایش‌های فردی، گروهی یا سازمانی، توصیف نگرش و پاسخ‌های رفتاری در جریان ارتباط، تعیین و آشکار سازی تبلیغات و تعیین وضعیت هیجانی، عاطفی و روانی یک فرد یا یک گروه اشاره کرد (ضیغمی و همکاران، ۱۳۸۷).

در واقع پژوهشگران می‌توانند محتوای نامه‌ها، دفترهای خاطرات، مقاله‌ها، مجله‌ها، صورت‌جلسه‌ها، کتاب‌ها و روزنامه‌ها، اشعار، ترانه‌ها، نقاشی‌ها، سخنرانی‌ها، قوانین و هر نوع متن را تحلیل کنند و بدین ترتیب تحلیل محتوا همروشی برای تحلیل داده‌ها و هم روش مشاهده اسناد است. اما به‌جای مشاهده مستقیم رفتار مردم یا پرسش در مورد آن به ارتباط‌هایی که آنان به وجود آورده و پیام‌هایی را که ردوبدل کرده‌اند توجه و آن را مورد پرسش و ارزیابی قرار می‌دهند. (قائدی و گلشنی، ۱۳۹۵). امروزه، تحلیل محتوا تاریخچه‌ای طولانی در ارتباطات، روزنامه‌نگاری، جامعه‌شناسی، روان‌شناسی و تجارت دارد و به‌مرور به تکنیک‌های مختلفی مجهز شده است (مومنی راد، ۱۳۹۲).

از طریق فن تحلیل محتوا می‌توان ارزیابی نمود که آیا در فرایند طراحی یک کتاب، اصول درست به کار گرفته شده است و تا چه حد؟ برای مثال آیا جملاتی که در کتاب مورداستفاده قرار گرفته‌اند بیشتر در سطح لفظی هستند یا درکی؟ یا تصویر و شکلی که در کتاب آمده است، توضیح آن در جای مناسبی نوشته شده است به صورتی که بتواند بهترین راهنمایی را به خواننده بدهد یا خیر؟ مطالعه و ارزشیابی محتوای کتاب‌های درسی می‌تواند به روشن شدن مسئله کمک کند و نقاط قوت و ضعف احتمالی کتاب‌های درسی را برای اصلاح و تغییر احتمالی محتوا، متناسب با اهداف تعیین شده و اصول علمی در اختیار مدیران و برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب‌های درسی قرار دهد (نیک‌نفس و علی‌آبادی، ۱۳۹۲). چنانچه برنامه درسی و محتوا کتاب‌ها، هماهنگ و همسو با اهداف کلی و جزئی نظام باشد، می‌توان نسبت به تحقق هدف‌های مورد انتظار امیدوار بود (دهقانی، ۱۳۹۶).

زمانی که پژوهشگر روش تحلیل محتوا را برای پژوهش خود برمی‌گزیند و سعی دارد سؤالات خود را از آن طریق جواب دهد، باید از بین این رویکردها، یکی را انتخاب کند؛ تحلیل محتوای کمی در برابر تحلیل محتوای کیفی، تحلیل محتوای آشکار در برابر تحلیل محتوای پنهان، تحلیل محتوای استقرایی در برابر تحلیل محتوای قیاسی که معیار انتخاب هر کدام از این رویکردها، مسئله، اهداف و سؤالات پژوهش است. (مومنی راد و همکاران، ۱۳۹۲). در کتاب‌های روش تحقیق، دسته‌بندی‌های مختلفی برای تحلیل محتوا بیان شده است. نویسندگان مختلف هر کدام سعی داشته‌اند دسته‌بندی کاملی برای این روش تحقیق ارائه دهند. آنچه در اینجا ارائه شده، ترکیبی از دسته‌بندی‌های مذکور است؛ تحلیل محتوای توصیفی؛ این نوع تحلیل یک روش تحلیل بعد از وقوع است؛ یعنی توصیف کمی محتوای بارز یک متن. تحلیل محتوای توصیفی به طور ویژه در تحلیل نویسندگان و سبک آنان به کار می‌رود. تحلیل محتوای استنباطی که در این نوع تحلیل، فرض بر این است که مشخصه‌های خاصی از یک متن با مشخصه‌های خاصی از مضمون یا وضعیت اجتماعی، مرتبط هستند و تحلیل محتوای ارتباطی که تحلیل محتوای ارتباطی، به روشی گفته می‌شود که همه مسیر یک ارتباط واقعی را بررسی می‌کند (رحیم سلیمانی، ۱۳۹۱).

در این پژوهش که با هدف بررسی تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی از منظر فعال بودن و غیرفعال بودن بر مبنای الگوی ویلیام رومی انجام شد، محاسبه ضریب درگیری ذهنی متن بیانگر این بود که ضریب با نتیجه ۰.۰۸ بیانگر آن است که کتاب بیشتر به بیان مسائل علمی می‌پردازد و از دانش‌آموزان می‌خواهد تا بیشتر مطالب علمی را حفظ کنند. چنین کتابی در زمره کتاب‌های غیر پژوهشی به شمار رفته و به ذهن او همچون یک سیستم بانکی نگریسته می‌شود که همیشه دنبال حفظ و نگهداری و بایگانی مطالب است.

محاسبه ضریب درگیری ذهنی شکل‌ها و نمودارها نیز بیانگر آن بود که ضریب با نتیجه ۰.۴ نشان‌دهنده آن است که کتاب نه خیلی زیاد به بیان مسائل علمی و تلقین و نه فعالیت زیادی می‌طلبد و به اطلاعات علمی و فعالیت‌ها و شرایط فراگیر به اندازه کافی توجه می‌شود و محاسبه شاخص میزان فعالیت‌های کتاب نشان داد که ضریب با نتیجه ۰.۷ نشان می‌دهد که فعالیت‌ها دانش‌آموزان را به انجام فعالیت، درگیری فکری و پژوهش و تحقیق وامی‌دارد و ویژگی خوب آن این است که دانش‌آموز منفعل نیست و خیلی دانش‌آموز را درگیر جست‌وجو نمی‌کند و حد آن مناسب می‌باشد.

رحیم‌زاده و همکاران (۱۳۹۶). در پژوهشی با عنوان تحلیل محتوای کتاب علوم تجربی پنجم ابتدایی بر اساس روش ویلیام رومی و فرمول خوانایی فرای به این نتیجه رسیدند که متن با ضریب درگیری ۰/۹۵، متنی فعال و پویاست و دانش‌آموزان را به فعالیت وامی‌دارد. تصاویر کتاب با ضریب درگیری ۱/۰۷، فعال و پویا در نظر گرفته می‌شود. سطح خوانایی کتاب با قدرت خوانایی فراگیران مربوطه مناسب نیست. در طراحی و تنظیم مطالب و محتوای کتاب، اصل ساده به دشواری رعایت شده است. ساختار محتوای کتاب علوم تجربی پنجم ابتدایی طبق نمودار منحنی نرمال با مطالب ساده شروع شده است و در اواسط کتاب به مطالب دشوار پرداخته و در نهایت با مطالب ساده پایان یافته است.

مرعی و همکاران (۱۳۹۱). در پژوهشی با عنوان تحلیل محتوای کتاب‌های درسی بخوانیم و بنویسیم و هدیه‌های آسمان دوره ابتدایی بر اساس معیارهای برنامه درسی «فلسفه کودکان» به این نتیجه رسیدند که در کتب درسی مورد بررسی، مقوله استدلال بیشترین میزان فراوانی‌ها را به خود اختصاص داده بود و کمترین توجه به مقوله قضاوت شده بود. همچنین در بین کتب درسی مورد بررسی، کتاب‌های درسی بخوانیم و بنویسیم بیش‌تر از هدیه‌های آسمان به مقوله‌های تفکر فلسفی توجه کرده‌اند.

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

ربعی و محبی آمین (۱۳۸۸). در پژوهشی با عنوان تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی برحسب سازه الگوی مصرف (با تأکید بر آیات و روایات) به این نتیجه رسیدند که بیشترین فراوانی مؤلفه‌های الگوی مصرف در کتاب‌های دوره ابتدایی، مربوط به کتاب علوم تجربی و کمترین فراوانی مربوط به کتاب مدنی است. در بین پایه‌های مختلف، بیشترین فراوانی در کتاب‌های پایه پنجم و کمترین فراوانی در کتاب‌های پایه‌های اول و سوم مشاهده می‌گردد. در کتاب‌های این دوره، بیشترین فراوانی مربوط به مؤلفه آب و کمترین فراوانی مربوط به مؤلفه البسه بوده است. در کتاب‌های فارسی و علوم تجربی، فراوانی مؤلفه آب بیشتر از مؤلفه‌های دیگر صرفه‌جویی است. درحالی‌که در کتاب‌های مدنی، هدیه‌های آسمانی و قرآن، فراوانی عبارت "به‌طور کلی بیشتر از دیگر مؤلفه‌ها می‌باشد. در چهارپایه اول دوره ابتدایی مؤلفه آب بیش از دیگر مؤلفه‌ها مورد توجه قرار گرفته و در پایه پنجم مؤلفه به‌طور کلی دارای بیشترین فراوانی بوده است. صالحی عمران و همکاران (۱۳۹۶). در پژوهشی با عنوان تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی بر اساس میزان توجه به مؤلفه‌های انرژی نو بیشترین فراوانی و ضریب اهمیت در زمینه انرژی‌های نو مربوط به مؤلفه انرژی‌های خورشیدی و کمترین فراوانی و ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه انرژی جرمی، زمین گرمایی و امواج است.

ضیغمی و همکاران (۱۳۸۷). در پژوهشی با عنوان تحلیل محتوا، به این نتیجه رسیدند که تحلیل محتوا هم در تحقیقات کمی و هم در تحقیقات کیفی قابل استفاده می‌باشد.

حسینی و همکاران (۱۳۹۸). در پژوهشی با عنوان تحلیل محتوای کتاب علوم تجربی پایه سوم ابتدایی بر اساس روش ویلیام رومی به این نتیجه رسیدند که متن کتاب علوم با ضریب درگیری ۰/۵۲ فعال بوده و مناسب و پویا طراحی شده است. هم چنین، تصاویر کتاب با ضریب درگیری ۰/۷۷ تصاویری فعال هستند و متناسب با درس علوم، شیوه پویا و فعالی را که موجب درگیر کردن دانش‌آموزان در یادگیری می‌شود، در پیش گرفته‌اند. در خصوص پرسش‌ها، ضریب درگیری عدد ۵ به دست آمده است که این ضریب از ۱/۵ بسیار بزرگ‌تر می‌باشد؛ یعنی کتاب بدون در نظر گرفتن اطلاعات فراگیر و بدون ارائه دانش کافی، از او انجام یک فعالیت و ارائه اطلاعات فراوان طلبیده است؛ بنابراین بر اساس روش ویلیام رومی؛ فعالیت‌های کتاب به شیوه‌ای نامناسب طراحی شده‌اند.

غلام‌پور و همکاران (۱۳۹۹). در پژوهشی با عنوان تبیین مؤلفه‌های تربیت اخلاقی فراگیران و جایگاه آن در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به این نتیجه رسیدند که مرحله اول مؤلفه‌های تربیت اخلاقی دانش‌آموزان در دوطبقه مفاهیم اخلاقی عام مشتمل بر ابعاد اخلاق عمومی و پایه، اخلاق اجتماعی، فردی، اقتصادی و اخلاق سیاسی و مفاهیم اخلاقی خاص (مشتمل بر ابعاد مؤلفه‌های اخلاقی مرتبط با مهارت‌های زندگی، مهارت‌های حرفه‌ای دانش‌آموزی و اخلاق هنری و زیبانشاخی) سازمان یافت. همچنین در مرحله دوم میزان توجه به هر کدام از مؤلفه‌های تربیت اخلاقی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش مشخص شد.

قضاوی و همکاران (۱۳۸۹). در پژوهشی با عنوان تحلیل محتوای کتاب‌های تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی ایران به لحاظ توجه به معضلات زیست‌محیطی به این نتیجه رسیدند که کتاب‌های تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی در کل به معضلات زیست‌محیطی توجه کمی کرده‌اند. به نحوی که بیشترین توجه را کتاب تعلیمات اجتماعی پایه چهارم با ۴۸٪/۷۳ و کمترین توجه را کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم با ۲۵٪/۳۲ نسبت به معضلات زیست‌محیطی داشته است. در خصوص میزان توجه به کتاب‌های تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی به معضلات زیست‌محیطی، بیشترین توجه به معضلات زیست‌محیطی آب با ۴۳٪/۲۹ و کمترین توجه به معضلات زیست‌محیطی صوت با ۲۰٪/۲۵ بود.

سمیعی و افضل خانی (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان تحلیل محتوای کتاب هدیه‌های آسمانی پایه ششم ابتدایی از منظر فعال و غیرفعال بودن بر اساس روش ویلیام رومی در سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱ به این نتیجه رسیدند که متن کتاب هدیه‌های آسمانی با ضریب درگیری ۰/۲۰، متنی غیرفعال و غیر پویاست و بیشتر به بیان حقایق و ارائه اطلاعات می‌پردازد. پرسش‌های کتاب با ضریب درگیری ۲۵٪/۰ نشان‌دهنده غیرفعال و غیر پویا بودن تصاویر است و زمینه را برای فعالیت فراهم نمی‌کند؛ بنابراین، متن و تصاویر کتاب هدیه‌های آسمانی پایه ششم ابتدایی ۹۲-۱۳۹۱ به روش غیرفعال و پرسش‌های کتاب به روش فعال تدوین شده‌اند.

قائدی و گلشنی (۱۳۹۵). در پژوهشی با عنوان روش تحلیل محتوا، از کمی‌گرایی تا کیفی‌گرایی به این نتیجه رسیدند که روش تحلیل محتوا، بین دو قطب عینی و ذهنی قرار می‌گیرد. به بیان دیگر رویکرد تلفیقی تحلیل محتوا امروز می‌تواند کاربردی‌تر (از کمی‌گرایی یا کیفی‌گرایی صرف در تحلیل محتوا) باشد.

پیشینه‌ی پژوهش

عابدی و حامدی (۹۷) پژوهشی با عنوان تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی سال پنجم دبستان براساس تکنیک ویلیام رومی انجام دادند. جامعه آماری پژوهش مورد نظر را کل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی تشکیل می‌دهد. نتایج بدست آمده بر اساس تکنیک ویلیام رومی نشان می‌دهد که کتاب مطالعات اجتماعی پنجم دبستان موجب تقویت مهارت در دانش‌آموزان شده اما متون کتاب یادگیری فعال را در دانش‌آموزان منجر می‌شود. رومانی و محمودی و علیپور در (۱۳۹۹) کتاب علوم سوم ابتدایی با توجه به روش‌های ویلیام رومیو هدف‌های آموزشی بلوم و تکنیک‌های آموزشی بلوم و تکنیک‌های

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

گانینگ بوده است. نتایج پژوهش نشان داد که متن، تصاویر و سوالات کتاب علوم پایه سوم ابتدایی براساس تحلیل محتوا روش ویلیام رومی با ضریب درگیری به ترتیب ۳۸/۰، ۹/۰ و ۵/۰ فعال می‌باشند و دانش‌آموزان را به خوبی کتاب می‌کند تا بهتر کتاب را درک کنند.

عابدینی بلترک و نیلی (۹۳) در پژوهشی تحت عنوان تحلیل جایگاه سازنده‌گرایی به‌عنوان رویکرد نوین یادگیری در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی سال ۸۸ به این نتیجه دست یافتند که در توجه به مولفه مشارکت فعال دانش‌آموز توجه در کتاب‌های هدیه‌های آسمان (کتاب کار) و قرآن شده است. در ارتباط با مولفه توجه به نقش تسهیل‌گری معلم، کمترین توجه در هدیه‌های آسمانی (کتاب اصلی و کتاب کار) و قرآن مشاهده گردید. این نتیجه حاکی از آن است که در مقایسه کتاب هدیه‌های آسمانی با سایر دوره ابتدایی (در مولفه مشارکت فعال، نقش تسهیل‌گری معلم و ارزشیابی تکوینی) کمترین توجه را شامل شده است.

زینب سادات حسینی و همکاران (۹۸) در پژوهشی با عنوان تحلیل محتوای کتاب علوم تجربی پایه سوم ابتدایی براساس روش ویلیام رومی به این نتیجه رسیدند که متن کتاب علوم با ضریب درگیری ۵۲/۰ فعال بوده و پویا طراحی شده است. همچنین تصاویر کتاب با ضریب درگیری ۷۷/۰ تصاویری فعال هستند و متناسب با درس علوم، شیوه پویا و فعالی را که موجب درگیر کردن دانش‌آموزان در یادگیرنده شود، در پیش گرفته‌اند. در خصوص پرسش‌ها، ضریب درگیری عدد ۵ بدست آمده است که این ضریب از ۵/۱ بسیار بزرگتر می‌باشد یعنی کتاب بدون در نظر گرفتن فراگیر و بدون ارائه دانش کافی، از او انجام یک فعالیت و ارائه اطلاعات فراوان را طلبیده است، بنابراین براساس روش ویلیام رومی، پرسش‌ها و فعالیت‌های کتاب به‌شیوه‌ای نامناسب طراحی شده‌اند.

میثم غلامپور، محسن آیتی و احمد واشقانی فراهانی (۹۹) در پژوهشی با عنوان تبیین مولفه‌های تربیت اخلاقی فراگیران و تحلیل جایگاه آن در سند تحول بنیادین وزارت آموزش و پرورش ایران به این نتیجه رسیدند که تربیت اخلاقی فراگیران از دیر باز مورد توجه نظام‌های آموزشی کشورهای مختلف بوده است به طوری که می‌توان آن را به‌عنوان روح حاکم بر نظام‌های تربیتی است. توجه به شاخص‌ها و مولفه‌های تربیت اخلاقی از مهمترین پایه‌های آموزش و پرورش هر کشور محسوب می‌شود در این میان توجه به آرمان‌ها و اهداف کلان نظام‌ها آموزش و پرورش کشورها که در اسناد کلان سیاسی و آموزشی آن‌ها مشهود است. از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است زیرا این اسناد غایات تربیتی جامعه را نشان می‌دهد. کرمی و اسد بیگی (۹۲) در پژوهشی تحت عنوان تحلیل محتوای کتاب ریاضی پایه اول متوسطه براساس روش ویلیام رومی و حیطة شناختی بلوم به این نتیجه رسیدند که تعداد تمرین‌ها و فعالیت‌ها و مسائل در سطوح یا حیطة‌های شناختی بسیار اندک است و صرفاً در سطح درک و فهم است.

روش پژوهش

در پژوهش حاضر، از روش تحلیل محتوا کتب درسی بر اساس تکنیک ویلیام رومی استفاده شده است. در این پژوهش واحد تحلیل در بخش تحلیل متن، متن و واحد ثبت، جمله در بخش تحلیل تصاویر نیز واحد تحلیل، تصویر و در بخش فعالیت محور بودن کتاب، واحد تحلیل، فعالیت‌های کتاب است. جامعه‌ی آماری پژوهش، کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی سال ۱۳۹۴ است که به علت تناقض در نتایج پژوهش‌های مشابه و نتیجه‌گیری بهتر در مورد مناسب بودن محتوای این کتاب درسی در سال ۱۳۹۴ انتخاب گردیده است. نمونه مورد نظر برای تحلیل با توجه به تکنیک ویلیام رومی به صورت تصادفی انتخاب شد. ویلیام رومی برای ارزشیابی متن، حداقل صفحات انتخاب شده را ۱۰ صفحه و تعداد جملات شمارش شده در هر صفحه را ۲۵ جمله تعیین کرده است؛ هم‌چنین برای ارزشیابی تصاویر، حداقل ۱۰ تصویر از کل کتاب و به منظور تعیین شاخ میزان فعالیت‌های کتاب نیز حداقل ده صفحه از کل کتاب را پیشنهاد داده است (معروفی و یوسف زاده، ۱۳۸۹). نمونه در این پژوهش با کمک روش تصادفی ساده ۳۴ صفحه از کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه پنجم به منظور تحلیل انتخاب گردید و جملات شامل ۲۴۹ جمله، تصاویر شامل ۱۲ تصویر و فعالیت‌های شامل ۹ فعالیت شمارش و کدگذاری شدند و تجزیه و تحلیل گردیدند. روایی و پایایی (اطمینان‌پذیری) یافته‌های پژوهش حاضر با استفاده از دو نفر ارزیاب بیرونی مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت.

به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات در تکنیک ویلیام رومی از فرمول ارائه شده ی ویلیام رومی استفاده و به روش زیر کدگذاری شد:

کدگذاری متن: جملات بیان حقیقت، کد A؛ بیان نتایج یا اصول کلی B؛ تعاریف C؛ سؤالات پاسخ داده شده D؛ سؤالات تحلیلی E؛ بیان نتایج فعالیت‌های انجام شده توسط دانش آموز F؛ انجام آزمایش و فعالیت یا حل مسائل G؛ سؤالاتی برای جلب توجه H؛ از مقوله‌های فوق، مقوله‌های A, B, C, D جزو مقوله‌های غیر فعال به حساب می‌آیند و مقوله‌های E, F, G, H جزو مقوله‌های فعال قلمداد می‌شوند. به منظور محاسبه ضریب درگیری با متن می‌توان مجموع مقوله‌های فعال را بر مجموع مقوله‌های غیر فعال تقسیم نمود.

کدگذاری تصاویر:

- A. تصویری که از آن فقط برای تشریح موضوع خاصی استفاده شده است.
- B. تصویری که از دانش آموز می‌خواهد تا با استفاده از موضوعات داده شده فعالیت یا آزمایشی را انجام دهد.
- C. تصویری که برای تشریح شیوه جمع‌آوری وسایل یک آزمایش آمده است.
- D. تصویری که در هیچ‌کدام از مقوله‌های فوق نگنجد.

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

از مقوله های چهارگانه فوق، مقوله a، غیر فعال و b مقوله فعال قلمداد می شود و مقوله های C و d مقوله های خنثی هستند. برای محاسبه ضریب درگیری، در اینجا نیز مقوله فعال بخش بر مقوله غیر فعال می شود. کدگذاری سؤالات نیز به شیوه ی زیر انجام گرفت.

a. سوالی که جواب آن را مستقیم در کتاب می توان یافت.

b. سوالی که جواب آن را مربوط به نقل تعاریف است.

c. سوالی که برای پاسخ آن به دانش آموز باید از آموخته های خود در درس جدید برای نتیجه گیری در مورد مسایل جدید استفاده کند.

d. سوالی که در آن از دانش آموز خواسته شده مسأله ی خصوصی را حل نماید.

در طبقه بندی فوق مقوله های a و b در زمره مقوله های غیر فعال و مقوله های C و d در زمره مقوله های فعال بخش بر مقوله های غیر فعال تقسیم می گردد: ضریب درگیری دانش آموز با سؤالات = مجموع مقوله های فعال تقسیم بر غیر فعال

یافته ها

الف) تحلیل محتوی کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی

سوال اول: یا متن کتاب مطالعات اجتماعی پنجم ابتدایی به شیوه فعال بر اساس روش ویلیام رومی ارائه شده است؟

جدول ۱: داده های تحلیل محتوای متن مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی

نوع مقوله	غیر فعال					فعال			خنثی		کد
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	
مقوله درس	بیان حقایق	جملات سوالی یا پاسخ	بیان نتایج یا اصول کلی	جملات تعریفی	جملاتی که تعبیر و تفسیر فراگیر را می خواهند	سوالاتی که بلافاصله پاسخ ندارند	جملاتی که از فراگیر فعالیت می خواهند	پرسشهای ی که پاسخ آنها مستلزم تحقیق است	جملات و سوالات مربوط به جلب توجه	هیچ کدام	فراوانی
۱	۱۵	۳	-	۴	۵	۲	۵	-	-	۱	۳۵
۲	۲۴	۳	-	۲	۱۰	-	۴	۱	-	۲	۴۶
۳	۱۴	۳	۱	۲	-	-	۳	-	-	۲	۲۵
۴	۲۰	۱	-	۲	۴	-	۶	۲	۳	۱	۳۹
۵	۹	۲	-	۱	۸	۱	۶	-	-	۱	۲۸
۶	۱۶	-	-	۴	۱۲	۲	۶	-	-	۱	۴۱
۷	۱۴	-	-	۳	۳	-	۵	-	-	-	۲۵
۸	۱۹	-	۱	۵	-	۱	۷	-	۱	-	۳۴
۹	۲۳	-	۱	۳	۶	۱	۵	-	-	۲	۴۱
۱۰	۳۵	۲	-	۱	۱	-	۵	-	-	۱۱	۵۵
۱۱	۳۹	-	-	-	۱۴	-	۳	-	-	۱	۵۷
۱۲	۳۸	-	-	-	۷	-	۱	-	-	-	۴۶
۱۳	۲۷	۲	-	۷	۵	-	۴	-	-	-	۴۵
۱۴	۲۹	-	-	۲	۱	-	۳	-	۱	-	۳۶
۱۵	۳۱	-	-	۱	۳	-	-	-	-	۲۳	۴۸
۱۶	۲۹	-	-	۱	۲	-	۱	-	-	۱۱	۴۴

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

۴۹	۲۷	-	-	۱	-	۲	-	۱	-	۱۸	۱۷
۹۹	۲۷	-	-	۲	-	۱	-	-	-	۶۹	۱۸
۲۶	-	-	-	۱	-	-	-	-	-	۲۵	۱۹
۳۷	-	-	-	۱	۱	-	-	-	-	۳۵	۲۰
۳۷	-	-	-	۱	-	۲	-	-	۱	۳۳	۲۱
۱۸	-	-	-	۱	-	۲	-	-	-	۱۵	۲۲
۹۲۱	۱۱۰	۵	۳	۷۱	۸	۸۸	۳۸	۴	۱۷	۵۷۷	فرآوانی

محاسبه آماری داده های متن

$$\text{ضریب درگیری} = \frac{\sum fe + \sum ff + \sum fg + \sum fh}{\sum fa + \sum fb + \sum fc + \sum fd} = \frac{۸۸ + ۸ + ۷۱ + ۳}{۵۷۷ + ۱۷ + ۴ + ۳۸} = \frac{۱۷۰}{۶۳۶} \cong ۰/۲۶$$

محاسبه شاخص درگیری در خصوص متن

بر اساس محاسبه آماری داده ها، ضریب درگیری در خصوص متن ۰/۲۶ بدست آمده که از تقسیم مجموع مقوله های فعال بر مجموع مقوله های غیرفعال بدست آمده است.

پاسخ سؤال اول: با توجه به ضریب درگیری بدست آمده در خصوص متن ۰/۲۶، این ضریب از میزان تعیین شده توسط ویلیام رومی یعنی ۰/۴ کمتر است، در نتیجه متن کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی در سال تحصیلی متنی غیرفعال و غیرپویاست.

سؤال دوم: آیا تصاویر کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی، به شیوه فعال بر اساس روش ویلیام رومی ارائه شده است؟

جدول ۲: داده های تحلیل محتوای تصاویر مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی

نوع مقوله	غیر فعال	فعال	حنثی	فرآوانی
کد	A	B	C	
مقوله درس	تصاویر و نمودارهایی که برای نشان دادن مطلب است	تصاویر و نمودارهایی که از شخص فراگیر تعبیر و تفسیر میخواهد	هیچکدام	
۱	۱۳	۸	۳	۲۴
۲	۹	۲	۲	۱۳
۳	۱۲	-	۱	۱۳
۴	۴	۳	۲	۹
۵	۵	۲	۸	۱۵
۶	۶	۹	-	۱۵
۷	۱۰	۴	-	۱۴
۸	۱۳	۶	۲	۲۱
۹	۱۶	۱	-	۱۷
۱۰	۱۲	-	-	۱۲
۱۱	۱۹	۱	۲	۲۲
۱۲	۱۶	-	۲	۱۸
۱۳	۱۲	۱	۲	۱۵
۱۴	۱۱	۱	-	۱۲
۱۵	۱۱	-	-	۱۱
۱۶	۳	-	-	۳
۱۷	۶	۱	۱	۸

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

۵	-	-	۵	۱۸
۲۲	-	۱	۲۱	۱۹
۱۱	-	-	۱۱	۲۰
۶	۱	-	۵	۲۱
۱۱	-	-	۱۱	۲۲
۲۹۷	۲۶	۴۰	۲۳۱	فراوانی

محاسبه ی داده های آماری تصاویر

$$\text{ضریب درگیری} = \frac{\sum fB}{\sum fA} = \frac{40}{231} \cong 0/173$$

براساس محاسبه آماری داده ها، ضریب درگیری در خصوص تصاویر ۰/۱۷۳ بدست آمده که از تقسیم مجموع مقوله های فعال بر مجموع مقوله های غیرفعال بدست آمده است.

پاسخ سؤال دوم: با توجه به ضریب درگیری بدست آمده در خصوص تصاویر ۰/۱۷۳، این ضریب از میزان تعیین شده توسط ویلیام رومی یعنی ۰/۴ کمتر است، در نتیجه تصاویر کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی متنی غیرفعال و غیرپویاست.

سؤال سوم: آیا فعالیت های کتاب مطالعات اجتماعی پنجم ابتدایی به شیوه فعال براساس روش ویلیام رومی ارائه شده است؟

پاسخ سؤال سوم: شاخص میزان فعالیت های کتاب درسی پایه پنجم ابتدایی ۰/۶ میباشد و بیشتر از سطح معیار یعنی ۰/۴ میباشد و قابل قبول است.

جدول ۳: شاخص میزان فعالیت های کتاب

صفحات	۳	۵	۱۵	۲۷	۳۷	۴۲	۴۸	۵۱	۵۸	۸۱	مجموع تعداد فعالیت ها
تعداد فعالیت	۱	۱	۱	۱	۰	۰	۱	۰	۱	۰	۶

$$\text{ضریب فعالیت های کتاب} = \frac{a}{n} = \frac{6}{10} = 0/6$$

بحث و نتیجه گیری

نتایج این پژوهش تحلیل محتوای برنامه درسی حاکی از آن است که ضریب درگیری دانش آموزان با متن و تصاویر در کتاب تعلیمات اجتماعی چهارم و پنجم ابتدایی پایین تر از ۰/۴ است و منجر به درگیری دانش آموزان با متن و تصاویر نمی شود، اما ضریب درگیری ۱/۵ کتاب تعلیمات اجتماعی چهارم ابتدایی در پرسش ها بیا نگر این امر است که سوالات کتاب تعلیمات اجتماعی چهارم موجب درگیری بیشتر دانش آموزان شده است ولی شاخص میزان فعالیت های کتاب ۰/۶ شده است.

با توجه به نتایج پژوهش حاضر لازم است برنامه ریزان و مؤلفان کتاب تعلیمات اجتماعی پنجم ابتدایی در متن و تصاویر تجدید نظر کنند و از مقوله های فعال استفاده کنند و شاخص فعالیت ها قابل قبول است. هر متن و تصویر در کتاب تعلیمات اجتماعی باید ذهن دانش آموز را به فعالیت و جستجو وا دارد تا مفاهیم اجتماعی، جغرافیایی و تاریخی برای آنها قابل درک باشد. اقدام برای تجدید نظر در کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم، فرصت مناسبی را برای بهره برداری علمی از نظریه های برنامه درسی، روان شناسان رشد، جامعه شناسان، جغرافی دانان، تاریخ دانان و معلمان فراهم می کند. از طرفی همکاری، همفکری و تبادل افکار بین این شش گروه (برنامه ریزان درسی، روانشناسان رشد، جامعه شناسان، جغرافی دانان، تاریخ دانان و معلمان) و از طرف دیگر تحقیق و پژوهش درباره محتوای کتاب ها توسط پژوهشگران، روند فعال سازی و اثر بخشی محتوای کتاب های تعلیمات اجتماعی را تسهیل و تسریع خواهد کرد. ضروری است گردآورندگان کتاب های تعلیمات اجتماعی از این منابع علمی برای تجدید نظر در محتوای کتاب های تعلیمات اجتماعی استفاده لازم را ببرند.

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

منابع

- حسینی یزدی، عطیه سادات، احمدیان، مینا (۱۳۹۳). تحلیل محتوای کتاب‌های درسی علوم تجربی دوره ابتدایی از لحاظ میزان پرداختن به انواع پرسش‌های درسی. پژوهش در برنامه‌ریزی درسی. ۲ (۱۶): ۱۴۷-۱۳۲
- حسینی، زینب سادات و علی نژاد، الهه و مقصودی، سپیده و نوری، زهرا و قاسمی، حدیثه، ۱۳۹۸، تحلیل محتوای کتاب علوم تجربی پایه سوم ابتدایی براساس روش ویلیام رومی، اولین همایش ملی مدرسه فردا.
- رحیم‌زاده، شادی، حاجی، بینا، پور قلی، حمید (۱۳۹۵). تحلیل محتوای کتاب علوم تجربی پنجم ابتدایی بر اساس روش ویلیام رومی و فرمول خوانایی فرای. کنفرانس جهانی روان‌شناسی و علوم تربیتی، حقوق و علوم اجتماعی در آغاز هزاره سوم. دوره ۳. واحد پژوهش شرکت دانش‌پژوهان همایش آفرینان پارس بین‌الملل، دانشگاه زرکان، دانشگاه فاطمیه، دانشگاه علم
- ضیغی، رضا، باقری نسامی، معصومه، حق دوست اسکویی، سیده فاطمه، یادآور نیکروش، معصومه (۱۳۸۷). تحلیل محتوا. ۲۱ (۵۳): ۴۱-۵۲
- عابدینی بلترک، میمنت و نیلی، محمدرضا (۱۳۹۳). تحلیل جایگاه سازنده گرایی به‌عنوان رویکرد نوین یادگیری در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی، مجله پژوهشی در برنامه‌ریزی درسی، ۱۱ (۱۳)، ص ۱۷-۶
- قائدی، محمدرضا، گلشنی، علیرضا (۱۳۹۵). روش تحلیل محتوا از کمی گرایی تا کیفی گرایی. روش‌ها و مدل‌های روان‌شناختی. ۷ (۲۳)
- قائدی، محمدرضا؛ گلشنی، علیرضا (۱۳۹۲). روش فازی در پژوهش، پلی مابین روش‌های کمی و کیفی پژوهش. فصلنامه روش‌ها و مدل‌های روان‌شناختی، سال سوم، شماره چهاردهم، زمستان.
- قائدی، محمدرضا؛ گلشنی، علیرضا (۱۳۹۵). روش تحلیل محتوا از کمی گرایی تا کیفی گرایی. نشریه‌ی روش‌ها و مدل‌های روان‌شناختی.
- کریمی، زهره؛ اسدی بیگی، پژمان. (۱۳۹۲). تحلیل محتوای کتاب ریاضی پایه‌ی اول متوسطه بر اساس فن ویلیام رومی و حیطه‌ی شناختی بلوم، مجله پژوهشی در برنامه‌ریزی درسی، ۱۰ (۱۰): ۱۶۷-۱۷۹.
- مؤمنی راد، اکبر، علی‌آبادی، خدیجه، فردانش، هاشم، مزینی، ناصر (۱۳۹۲). تحلیل محتوای کیفی در آیین پژوهش ماهیت، مراحل و اعتبار نتایج. فصلنامه اندازه‌گیری تربیتی. ۴ (۱۴): ۱۸۷-۳۶.
- یوسف زاده، معروف، معروفی، یحیی (۱۳۸۹). تحلیل محتوا در علوم (راهنمای عملی تحلیل کتاب‌های درسی). انتشارات همدان: انتشارات سپهر دانش.

پیوست

نمونه‌های متن کتاب جملات a بیان حقایق

نخستین کار پیامبر در شهر مدینه، ساختن مسجد و سپس تشکیل حکومت اسلامی بود. مسجد علاوه بر محل عبادت و نماز، مکانی برای آموزش و تربیت، داوری و حل اختلافات، مشورت و تصمیم‌گیری درباره‌ی مسائل مهم بود.

مادر ادامه داد: «پیامبر جنگ و خونریزی را دوست نداشت، اما چون می‌دید که دشمنان از مخالفت با مسلمانان و اذیت و آزار آنها دست برنمی‌دارند، به فرمان خدا برای حفظ دین و دفاع از مسلمانان بارها با دشمنان جنگید. به این نوع جنگ «جهاد در راه خدا» می‌گویند. مهم‌ترین جنگ‌هایی که پیامبر در آنها شرکت داشت عبارت‌اند از: بدر، احد و خندق یا احزاب.

پدر گفت: «دعوت به اسلام هر روز با استقبال بیشتری روبه‌رو می‌شد؛ با وجود این، کافران از مخالفت و جنگ با مسلمانان دست برنمی‌داشتند. سرانجام، پیامبر با سپاهی عظیم به طرف مکه حرکت کرد. ابوسفیان که سردسته‌ی مخالفان پیامبر در مکه بود، با دیدن لشکر نیرومند اسلام فهمید که مقاومت بی‌نتیجه است و اعلام کرد که مسلمان شده است. به دنبال او، مخالفان دیگر نیز تسلیم شدند و به این ترتیب، مسلمانان بدون جنگ و خونریزی، شهر مکه را فتح کردند.

پس از فتح مکه، حضرت محمد (ص) وارد خانه‌ی کعبه شد؛ بت‌ها را شکست و از آنجا بیرون ریخت و دستور داد که بر بام کعبه اذان بگویند.

پیامبر اسلام در ۶۳ سالگی در شهر مدینه، رحلت فرمود. آرامگاه ایشان در مسجد النبی است.

پیامبر اکرم (ص) با رفتار و کردار نیکوی خود به مردم درس می‌داد. ایشان مانند مردم عادی زندگی می‌کرد.

B جملات کلی و تعریفی صفحه ۸

شادی

شادی احساسی است که هم خود ما می‌توانیم آن را در خودمان به وجود بیاوریم و هم دیگران می‌توانند با انجام دادن کارهایی این احساس را در ما ایجاد کنند.

A جملات پرسشی صفحه ۱۰

حمله‌ی مغول‌ها به ایران چه تأثیری بر زندگی مردم داشت؟

E جملات نیازمند به تعبیر و تفسیر صفحه ۱۱

آیا ترس‌هایمان چگونه بر خورد کنیم؟

C پرسش و پاسخ در متن

رضا پرسید: «پیام واقعی عاشورا چیست؟»
عماد گفت: «پس از شهادت امام حسن (ع)، برادرش، امام حسین (ع) به امامت شیعیان رسیدند. در آن زمان یزید، پسر معاویه، که مردی فاسد و ستمگر بود حکومت می‌کرد. یزید به‌طور آشکار گناه می‌کرد و دستورهای اسلام را زیر پا می‌گذاشت. او در ابتدای حکومت خود سعی کرد به زور از امام حسین (ع) بیعت بگیرد اما امام نپذیرفت. امام حسین (ع) می‌دید که دستورات اسلام و روش پیامبر (ص) به فراموشی سپرده شده است. حاکمان به ظلم و ستم مشغول‌اند و از بیت‌المال - که متعلق به همه‌ی مردم است - برای خود کاخ‌هایی درست کرده‌اند.
سرانجام در روز دهم محرم (عاشورا) سال ۶۱ هجری، امام و یاران اندک ولی با ايمانش در صحرای کربلا در برابر لشکر بی‌شمار دشمن ایستادند. جنگ از یامداد آغاز شد و تا بعد از ظهر ادامه داشت. در این روز،

H جملات بی پاسخ در متن و نیازمند تحقیق

همان‌طور که می‌بینید، جمعیت ایران در همه جای آن به‌طور یکسان پراکنده نشده است. بعضی نواحی جمعیت بیشتر و بعضی، جمعیت کمتری دارند؛ چرا؟

فصلیت

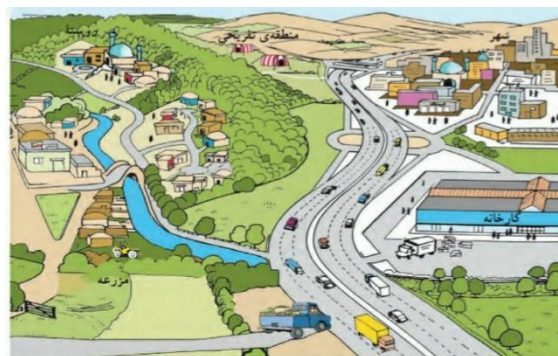
۶- با توجه به نقشه‌ی صفحه‌ی روبرو، از ناحیه‌ی ۲ و ۳ چند شهر مثال بزنید.
۷- با کمک معلم، محل تفریح زندگی خود را در روی نقشه با دایره مشخص کنید و بگویید جزء کدام نواحی جمعیتی ایران است.
۸- هر چه از ناحیه‌ی مرکزی ایران به سمت کوهپایه‌های البرز و زاگرس پیش برویم، تعداد شهرها و روستاهای بر جمعیت، بیشتر می‌شود یا کمتر؟ چرا؟

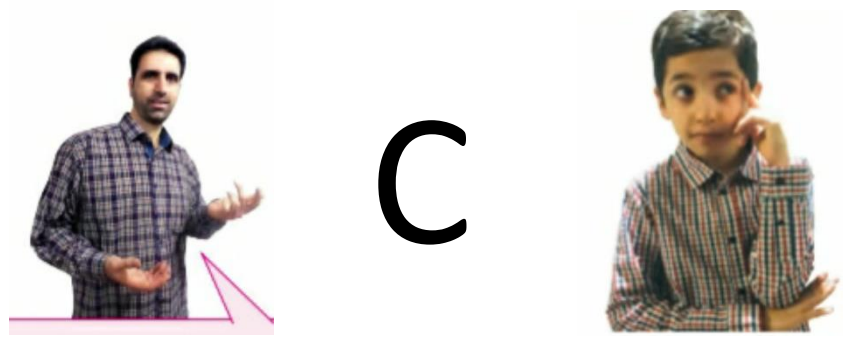
F جملات نیاز به پاسخ شخصی و فردی صفحه ۱۷

برای اینکه در گروه عضو مؤثری باشیم، چه کارهایی باید انجام دهیم؟

نمونه‌هایی از تصاویر

A

نمونه هایی از فعالیت های کتاب

فعالیت

۱- کاربرگی شماره ۵ را در کلاس انجام دهید تا با «مواد اولیه» بیشتر آشنا شوید.

فعالیت

آیا راههای معلم یک نفر از دانش آموزان موضوعی را انتخاب کند و درباره آن صحبت کند. سه نفر هم به عنوان شنونده به حرفهای او گوش بدهند.
پس از پایان صحبتهای او، دانش آموزان نظرشان را درباره این گفتگو بیان کنند.
آیا گوینده و شنونده گان نکات صحیح گفتگو را دریافت کرده اند یا نه!

آسیب های فزاینده از موفقیتهای زور، جسندی، مؤذنه و محترمانه بوسید.

فهمیده روی پیشنهادی که میخواهد بگوید را میبیند دوست دارند آن را بپذیرد و روی بزند. پس به خاطر گفتار می گوید:

رضا دارد با شومش صحبت می کند. ناگهان نقش رنگ می زند.
رضای خواهد به نقش جواب بدهد. پس به شومش می گوید:

اسمن در اتوبوس نشسته است که پیرمردی وارد می شود. اسمن از روی حساسی بلند می شود و جای خود را به او می دهد. پیرمرد از اسمن تشکر می کند. اسمن در جواب می گوید:

زنگ تفریح است. آزاد در حیاط مدرسه دارد به طرف دوستش می رود که ناگهان تلاش به یکی از دانش آموزان کلاس دوم و خورد می کند. به او می گوید:

درس

راهها و حمل و نقل (۱)

آیا تاکنون فکر کرده اید که راهها چه نقشی در زندگی ما دارند؟ به تصور زیر نگاه کنید و بگویید راهها کدام نیازهای مردم را برطرف می کنند؟

راه برای جابهجا کردن مردم و کالاهای از مکانی به مکان دیگر، لازم است. برای مثال، مردم برای رفتن به مدرسه یا محل کار خود، رفتن به مغازهها و خرید کردن، رفتن به تعطیلات یا دیدن اقوام و دوستان خود به راهها نیاز دارند. بسیاری از کالاهایی که مردم مصرف می کنند، مانند مواد غذایی، از راههای دور و نزدیک به دست آنها می رسند. همین مکانها به وسیله راه به یکدیگر مربوط می شوند.
به وسایلی که مردم و کالاهای را جابهجا می کنند، وسایل حمل و نقل می گویند.